

**FERENCZI ISTVAN, *ESZREVETEEK AZ ERDELYI REZKOR
KELETI NEPI ES MUVELTSEGI ELEMEIVEL KAPCSOLATBAN.*
(SZOLNOK MEGYEI MUZEUMI ADATTAR - SZOLNOK, 1997)**

(Observații cu privire la elementele etnice și culturale orientale ale epocii cuprului din Transilvania)

Nu demult a apărut la Szolnok, Ungaria o lucrare despre "epoca de cupru" a Transilvaniei, scrisă de Ștefan Ferenczi, "funcționarul pensionat" al Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca.

Această lucrare, în care autorul și-a propus să prezinte cuprinzător epoca respectivă, conține o serie de noțiuni și constatări, care duc în eroare publicul doritor de a cunoaște epoca străveche a istoriei - pe o parte, iar pe de altă parte pune întrebarea pentru un specialist în acest domeniu, cum a fost posibil să fie publicată o asemenea lucrare al cărei autor nu cunoaște nici materialul aferent al

"acestei epoci", nici bibliografia de specialitate recent apărută cu privire la epoca respectivă.

În cadrul introducerii autorul, pe baza unor descoperiri aparținând eneoliticului - orizontul Decea Mureșului - este de părere că în Transilvania s-a conturat "un nou grup arheologic de vestigii" (?), din "epoca cuprului".

Primul capitol este dedicat prezentării rezultatelor cercetărilor arheologice efectuate în anul 1967 la un mormânt tumular aflat în apropierea gării CFR din Câmpia Turzii.

Cadrul geografic este prezentat cu lux de amănunte și cu multă pricepere, ceea ce ne dovedește că autorul este geograf de meserie. După aceea descrie un mormânt cu schelet, care a fost acoperit cu o podea de lemn, care se sprijină pe două sau trei bârne. Mormântul a fost fără inventar, încadrarea lui cronologică și toate legăturile lui culturale se bazează doar pe faptul că înhumatul a avut picioarele desfăcute și era orientat în direcția "aproximativă" est-vest. Pe baza observațiilor stratigrafice, înhumatul a fost probabil învelit cu o pătură, fără coșciug.

Cel de al doilea capitol, intitulat "Descoperiri similare mormântului tumular de la Câmpia Turzii" - face un inventar al descoperirilor tumulare din sec. XIX. î. Ch. și până în sec. IX. d. Ch. , care este de fapt o enumerare a mormintelor tumulare, care nu seamănă cu descoperirea de la Câmpia Turzii. Aici trebuie să menționăm că autorul face o trimitere și la complexul tumular din epoca bronzului timpuriu, cultura Schneckenberg B de la Brăduț, unde este menționat și semnatarul acestor rânduri ca "funcționar al Muzeului Național Secuiesc din Sf. Gheorghe". Această trecere în revistă este foarte lacunară, uneori tendențioasă și fără nici o logică din punct de vedere al cronologiei. Un singur exemplu clocvent: singura sursă bibliografică referitoare la Movila Tătarilor de la Zăbala o reprezintă B. Orbán din secolul trecut. Cei care au efectuat săpături sistematice la această așezare, care a dat numele culturii Zăbala din bronzul timpuriu, au fost total neglijați. În general, nivelul de documentare al autorului se oprește la începutul secolului nostru. În unele cazuri, face referiri și la unele descoperiri mai recente, dar fără nici o legătură cronologică sau culturală. Autorul încearcă să lege descoperirea de la Câmpia Turzii cu o serie de morminte din spațiul extracarpatic, dar nu cunoaște, sau nu vrea să cunoască singura și cea mai bună analogie, care a fost descoperită la Sf. Gheorghe, pe malul Oltului.

Următorul capitol este consacrat descoperirilor similare de pe teritoriile învecinate.

Și aici se referă la spațiul nord-pontic între Nipru și Volga, prezentând amănunțit întreaga problematică a mormintelor tumulare din acest spațiu, care nu se încadrează cronologic în subiectul indicat în lucrare. În cadrul unui mare capitol, autorul încearcă să facă o încadrare cronologică a tumulului de la Câmpia Turzii. Cele mai bune analogii pentru această descoperire, după părerea autorului, le găsim la Gurbănești, în Valea Lupului-Iași și la Smeeni. Cititorul are impresia că de fapt Ștefan Ferenczi nu vrea să rezolve problema propusă de el însuși, ci se folosește de ocazie să critice pe alții și să facă noi teorii - uneori fan-teziste - în legătură cu cronologia eneoliticului târziu, a perioadei de tranziție și a bronzului timpuriu. Astfel, în urma "noilor cercetări efectuate de K. Horedt" după cum menționează autorul, făcând trimitere la un studiu care a apărut acum treizeci de ani, și care într-adevăr, pentru unii așa se pare că reprezintă o noutate, ajunge la o concluzie inovatoare și anume: cultura Coțofeni 2 (?) este contemporană cu "Glina III - Csigahegy (Schneckenberg) A și B" (nu știm care!). Din aceasta rezultă că nivelul II de la Smeeni nu se poate încadra în perioada "ante Coțofeni - Glina III - Scheckenberg".

Autorul în continuare încearcă să caute analogii transilvănene și extracarpatiche pentru mormântul tumular de la Câmpia Turzii. Trece în revistă aproape toate mormintele cu ocră, sceptrele zoomorfe și stelele descoperite în diferite morminte. În legătură cu tipologia armelor și a uneltelor de bronz, elaborată de Al. Vulpe și Ersilia Tudor, nu este de acord cu modul de răspândire a acestora. Este de părere, că aceste unelte au ajuns în spațiul carpatic din Caucaz, după ce comunitățile nord-pontice s-au mutat în această zonă. Neagă posibilitatea pătrunderii pe cale maritimă, deoarece malul pontic dobrogean nu este favorabil pentru debarcare și înainte de sec. VIII. î. Ch., când apar coloniștii greci în Dobrogea, Marea Neagră nu a fost folosită ca mijloc de comunicare. Autorul contestă în continuare corectitudinea observațiilor stratigrafice de la Sărata-Monteoru, făcute de I. Nistor și Eugenia Zaharia. Am putea continua aceste exemple de la Cucuteni-Vinea-Boian-Petrești și până la Wietenberg și până la Troia II și spațiul sumerian, dar nu are rost fiindcă baza de pornire a acestui studiu haotic și inconsecvent - mormântul tumular de la Câmpia Turzii fără nici un inventar - nu are nimic cu toate acestea. Trebuie menționat că la stadiul actual al cercetărilor arheologice, orice specialist, care se ocupă cu această epocă - eneolitic, tranziție, bronz timpuriu - nu mai vorbește despre "epoca cuprului" în Transilvania, ci în mod firesc acceptă sistemul cronologic relativ de mult adoptat.

În concluzie, autorul plasează acest mormânt după necropola de la Decea Mureșului și este de părere, că avem de a face cu o pătrundere masivă din Ucraina Carpatică. Își motivează ipoteza cu faptul că în zona răsăriteană a Transilvaniei nu sunt descoperiri similare dar din nefericire, numai din cauza nivelului lacunar de informare a autorului, fiindcă analogia cea mai bună pentru acest mormânt o găsim la Sf. Gheorghe, unde pe malul Oltului a fost descoperit un mormânt în cadru de lemn, dar cu un inventar suficient de bogat pentru a-l încadra în epoca de tranziție, cultura Coțofeni.

Suntem de părere, că numai o minte haotică poate să-și permită ca pe baza unui mormânt, fără nici un inventar arheologic să scrie o carte, în care ajunge la concluzii de ordin general, de fenomene de cristalizare, de apariția unui nou nucleu social - marea familie paternă.

În încheiere trebuie menționat și limbajul folosit, care este total nepotrivit pentru un studiu de specialitate. Și aici un singur exemplu: autorul pentru tumul folosește un cuvânt arhaic, care nici nu există în dicționarul academic al lb. maghiare, ci numai în unele dicționare de specialitate, unde apare ca un regionalism arhaic, care a fost folosit în unele zone geografice foarte restrânse pentru așa numitele "mobile cumane", ceea ce nu acoperă niciunul din noțiunile de tumul din eneolitic.